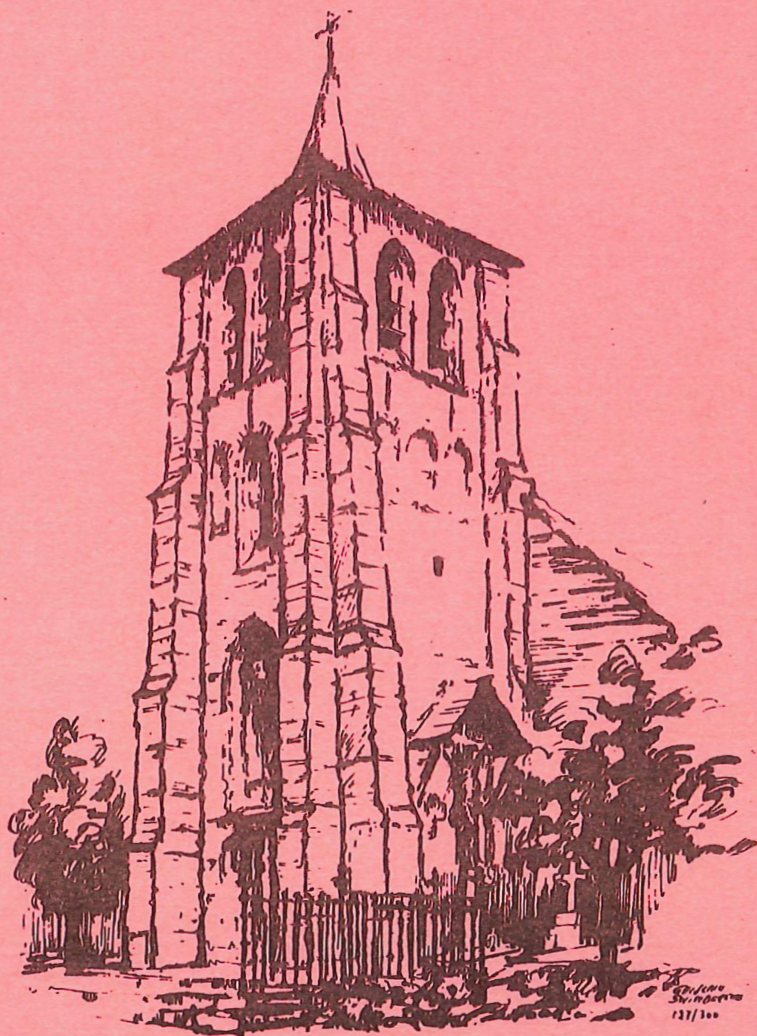

ZILLEGHEM

SEPTEMBER 1990 - 11de JAARGANG NR 3
DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

REDAKTIE EN BEHEER

Jules Pollet
Patrick Arnou
Géry Cappon
Victor Deceuninck
Filip Demeyer
Michel Demeyer
Bertrand Denys

Engelstraat 2 Aartrijke
B.J. Lievensstraat 8 Zedelgem
Patrijzenhoek 9 Zedelgem
Groenestraat 29 Zedelgem
Aartrijksestraat 18 Aartrijke
Aartrijksestraat 18 Aartrijke
Klaprozenlaan 13 Loppem

Lidmaatschap: 250 F
Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Studies verschenen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Verantw. Uitgever: Jules Pollet, Engelstraat 2 Aartrijke

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING
VOOR HEEMKUNDE EN GESCHIEDENIS
"PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

I N H O U D

<i>DENYS B.</i>	<i>Zedelgem tijdens de Eerste Wereldoorlog</i>	<i>83</i>
<i>POLLET J.</i>	<i>De St. Sebastiaansgilde te Aartrijke in 1688</i>	<i>112</i>

SEPTEMBER 1990 - 11de JAARGANG NR 3

ZEDELGEM
tijdens de
EERSTE WERELDOORLOG

Bertrand DENYS

Bij de opzoekingen voor mijn artikel over het ontstaan van de parochie Veldegem, in het kader van het gedenkboek "ZEDELGEM 900 JAAR", moest ik met spijt in het hart enorm veel materiaal over Zedelgem tijdens W.O.-I ongebruikt laten. Ik had mij immers voorgenomen de wettelijke oprichting van de parochie Veldegem (18 december 1896) als einddatum voor mijn studie te nemen. Alleen bij de bespreking van de merkwaardige, sociaal bewogen Veldegemse onderpastoor Karel Van Eecke, liet ik mijn feitenrelaas uitlopen tot 1917. Toen heb ik besloten over die bewogen oorlogsjaren een aparte historische schets te schrijven. Laten we daarbij ook niet vergeten dat het in 1989 precies 75 jaar geleden was dat de grote oorlog uitbrak.

Toen E. H. Jules Pollet ons daarenboven een reeks Duitse verordeningen en een merkwaardige kaart van Zedelgem en Veldegem, in 1917 opgemaakt door de Duitse bezetter, liet zien, verruimden wij dan maar ons onderzoeksterrein van Veldegem tot het Zedelgem van vòòr 1920.

Van de Groot-Zedelgemse deelgemeenten bezitten zowel Aartrijke als Loppem, sinds 1964 een bezettingsgeschiedenis 1914-1918'. Dit artikel mag beschouwd worden als een aanzet tot een grondiger studie van de Duitse bezetting in Zedelgem en Veldegem tijdens de eerste wereldoorlog. Hiervoor ontbrak het ons geenszins aan bronnenmateriaal!²

Toen op 4 augustus 1914 de oorlog uitbrak, schreef pastoor Ronse van Zedelgem in zijn dagboek: "Oogst 4: Oorlog!!! God sta ons bij! Klein België tegen reuzenvolk!... Bijzonder boek schrijven wij daarover, die in de archieven onzer parochie belangrijke plaats innemen zal. Men wille hem als dagboek raadplegen." Zijn dagboek was ons van heel groot nut. Van het "bijzonder boek" vonden we geen spoor terug.

Veldegem en Zedelgem vòòr 1914.

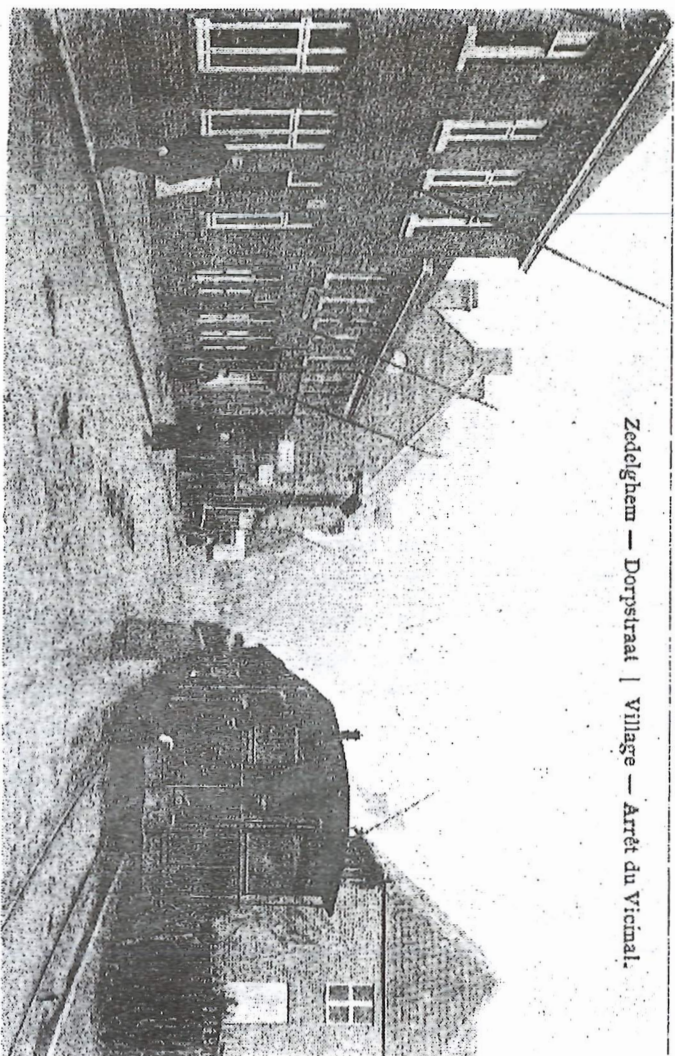
Als aanloop tot de eigenlijke bezettingsgeschiedenis van Veldegem en Zedelgem, beschrijven wij toch even het vooroorlogse leven in beide gemeenten. Ter verduidelijking dient hier toch vermeld dat beide dorpskernen in die tijd administratief nog bij elkaar hoorden.

Begrenzing, wegennet en beroepsactiviteiten.

Van de 2303 ha 83 a 94 ca die Zedelgem voor W.O.-I besloeg, werd het grootste deel door landbouwers uitgebaat. Zo was Zedelgem in 1912 nog bedekt met 1690 ha zaailand, 250 ha weide, 50 ha boomgaard, 30 ha meers en 150 ha in ontginning.³ Als we daarbij nog de beboste delen voegen, mogen we gerust spreken van een uitgesproken agrarisch karakter van onze gemeente, ook al was Léon Claeys in de buurt van het station, sinds 1896 met het vervaardigen van fietsen bezig en bezette hij vòdr 1914 met zijn fabriek voor landbouwmachines al een oppervlakte van 36 ha.⁴ De uitgestrekte gemeente, van de grens met Rudder-voorde en Torhout tot het grondgebied van Snellegem en St.-Andries, werd doorsneden door enkele belangrijke wegen zoals de Torhoutsesteenweg en de rijksweg Knesselare-Eernegem. Het was vooral onder het burgemeesterschap van Franciscus Naeyaert (1885-1903) dat talrijke belangrijke Zedelgemse straten werden aangelegd: de Loppemsestraat, de St.-Laurentiusstraat en de Berkenhagestraat. In 1886 kwam het tot de ontsluiting van de Veldegemse dorpskom, door het kasseien van de huidige Koning Albertstraat.⁵ 27 maart 1910 betekende voor de Zedelgemnaren het verder openbreken van het gesloten dorpsleven door de ingebruikneming van de tramlijn Brugge-Leke. Naast een spoorwegstation (ver van de dorpskommen) bezat Zedelgem nu ook een tramlijn en -halte.

De bestuurlijke inrichting van de gemeente en de beroepsactiviteiten van de Zedelgemse bevolking kunnen we gedetailleerd beschrijven aan de hand van de lijsten, gepubliceerd in de Provinciale Almanak en Wegwijzer van de Stad Brugge en der Provincie

Zedelghem — Dorpstraat | Village — Arrêt du Vicinal.

De Zedelgense dorpskom met de tram Brugge-Lêke (vóór 1914),
gezien vanuit de Groenestraat naar de Snellegemsestraat:
1ste huis rechts: de huidige buurtwinkel, huis links: huidige slagerij Vanhullebus.

West-Vlaanderen (Brugge, We Verbeke-Loys en Cie, 1914)(Zie bijlagen 1 en 2).

Naast zelfstandige beroepen (waarin er talrijke uitgeoefend werden door dezelfde personen: zie bv. de activiteiten van Cam. Hatse!), vrije beroepen en openbare ambten, telden Zedelgem en Veldegem uiteraard heel wat arbeiders en arbeidsters. Heel wat inwoners (ook vrouwen en zelfs kinderen, o.a. als koewachter) vonden werk op de 27 boerderijen die de gemeente toen telde.

Heel wat mannen trokken jaarlijks twee maal naar Frankrijk (april en september) voor het zetten en rooien van suikerbieten. In 1901 werden in Zedelgem 365 seizoenarbeiders ("Franschmans") genoteerd.⁶ Sommigen onder hen vulden het landbouwwerk aan met activiteiten in steenbakkerijen of asten. Tijdens de winter leefden deze mannen en hun gezinnen van de goudfranken die ze tijdens de zomer zuur hadden verdiend. Elke winter hielden de seizoenarbeiders enkele vergaderingen, waarop vaak hun legendarische diocesane proost E. H. Edmond Denys kwam spreken, zoals op 16 december 1913 in Zedelgem. Vooral de Veldegemnaren trokken talrijk naar de Franse bietenvelden. Voor de eerste wereldoorlog noteerde "pasterke Denys" volgende bezochte Veldegemnaren in zijn reisagenda: Remi David-Denys, Henri Rotsaert, Gust Deklerck, H. Gekiere, Em. en R. Maertens, H. Rogiers, Sarel Verplancke, René Rogiers, Absalon Rotsaert, Henri, Gusten en Theophiel Denys, de 3' gebroeders Loose, Leo Develter, Edm. Degrande.⁷

Na een bijeenkomst van Veldegemse "Franschmans" schreef De Volksmacht: "Heisa! 't Land der wijde broeks! Het zwermden van Franschmans. (...) Veldeghem was evenals Staden ééne waardige

bekroning van een reeks vergaderingen." Deze beroepsactiviteit werd tot in de jaren zestig uitgeoefend: in 1953 gingen nog 50 Veldegemnaren en 28 Zedelgemnaren bieten zetten bij onze zuiderburen. 53 Veldegemnaren en 27 Zedelgemnaren gingen ze rooien.⁸

In Zedelgem waren in 1914 (zelfs nog in 1921) twee agenten voor uitwijkelingen, wat wijst op nog voorkomende emigratie van Zedelgemnaren. Op 6 april 1912 vermeldde pastoor Ronse in zijn dagboek 6 emigranten voor Amerika (Arthur van Praet, Sabbe-Keirsebilck, zoon van Félix Verbeerst, Oscar Vandaele-Mandeville, Désiré Vandaele en Constant Vandaele) en in februari 1913 waren er weer 7 gegadigden voor de U.S.A.

In de fabriek voor landbouwmachines, van Léon Claeys, werkten in augustus 1914 76 mannen.⁹ Enkele Veldegemnaren vonden een broodwinning in het mandenvlechten en bezembinden. In het Lokaal (parochiaal centrum) was zelfs een ruimte voorzien voor het aanleren van het mandenvlechten en bezembinden.¹⁰ Visroker Emiel Vandenabeele uit Brugge kreeg van zijn politieke tegenstander Stock het verwijt dat hij de Veldegemse haringmanden verkoos boven de Brugse: "Maar het gene waartoe de Bruggelingen te dom zijn, de boeren van Veldegem konden het gemakkelijk aanleeren."¹¹

Vóór wereldoorlog I rezen cafés overal als paddestoelen uit de grond. In Zedelgem en Veldegem was het niet anders. Vaak tot spijt van de parochiegeestelijkheid. In 1922 schreef pastoor Ronse dat Zedelgem (zonder Veldegem) "ongelukkiglijk 97 herbergen" op zijn grondgebied had.¹²

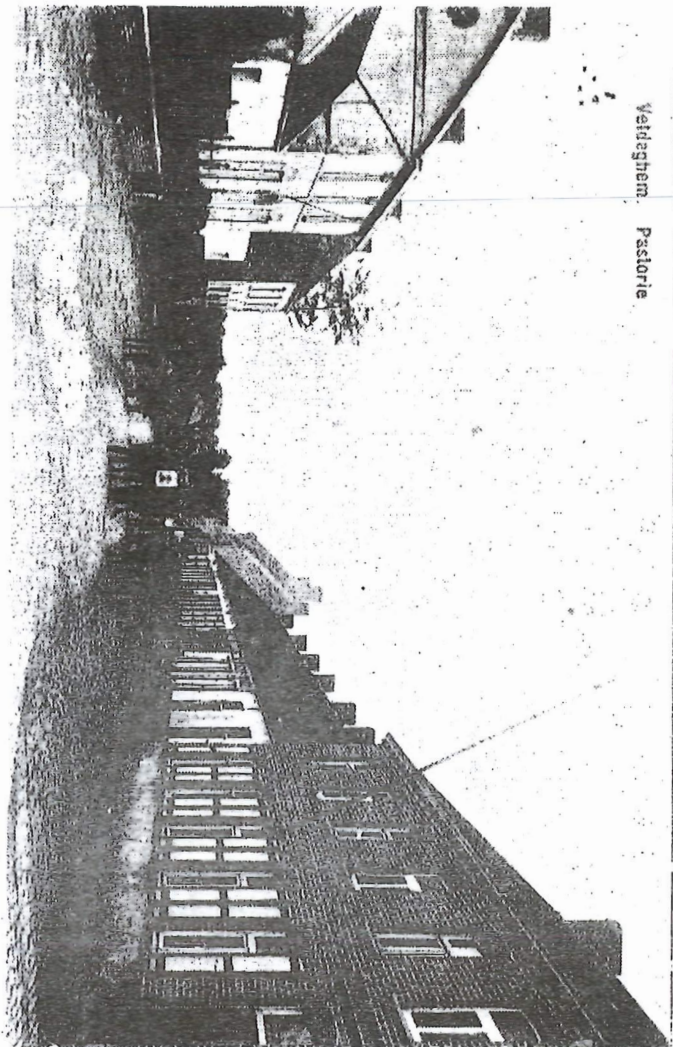
Toen de familie Baratte rond de eeuwwisseling haar Veldegemse gronden en huizen openbaar verkocht, merkte de pastoor van Veldegem dat "de vreemde brouwers er zeer verliefd op waren en vele huizen kochten om na verbetering er herbergen van te maken - andere menschen kochten zelf een perceel land langs den steenweg naar de statie om er op te bouwen voor hen zelve en er herbergen te openen. Zoo zag men in drie maanden tijd het getal herbergen van drie op het dorp klimmen tot vijftien. Daar de werklieden van Veldeghem den naam hebben van wel te drinken (toch meer de naam of de daad ten minsten in deze laatste jaren) meenden de brouwers en herbergiers welhaast rijk te zijn. De herbergen zijn de plaag van dezen tijd door de groote hoeveelheid en de misbruiken van drank, van slechte vermaken, dans, zedeloosheid waartoe zij gelegenheid geven."¹³

Veldegem strijdt voor zelfstandigheid.

Nadat de Veldegemnaren in 1896 hun parochiale erkenning hadden verworven, gingen zij nu onverdroten ijveren voor de gemeentelijke zelfstandigheid. De Bestendige Deputatie van West-Vlaanderen had op 3 september 1897 al beslist dat de Zedelgemse gemeenteraad uit 4 Veldegemse en 7 Zedelgemse raadsleden moest bestaan.¹⁴ In 1902 en 1910 werd de oprichting tot nieuwe gemeente gevraagd, maar niet ingewilligd, omdat er geoordeeld werd dat Veldegem niet de middelen bezat om een zelfstandig leven te leiden.¹⁵

Op 20 januari 1903 bracht de Zedelgemse gemeenteraad nochtans eenparig advies uit Veldegem als zelfstandige gemeente te erken-

Veldgehem. Pastorie

Dorpskorn van Veldgehem vóór 1914. Links bemerk je het huis van het
schoolhoofd en niet de pastorie! Rechts vooraan heb je de gevel van het café
van Ed. Vanhollebeke (oud gemeentehuis).

nen. Maar in 1911 was de meerderheid van de raad dan weer tegen de afscheiding van Veldegem (6 stemmen tegen 3). De Veldegemse schepen Devos diende daarop zijn ontslag in "gezien de omstandigheid en de onrechtzinnigheid waarmede Veldegem door Zedelghem behandeld wordt".¹⁶ Hij werd vervangen door het Veldegemse raadslid Charles Vandendriessche.

In 1912 pakte men het grondiger aan. Een petitie met meer dan 800 handtekeningen werd naar de provinciale overheid gestuurd en kreeg een gunstig advies voor de afscheiding. Vooral pastoor De Waele en koster-onderwijzer Jules Janssens hadden zich laten kennen als vurige ijverars voor de afscheiding van Veldegem. Pastoor Ronse van Zedelgem merkte daarbij heel schamper op: "Z.E.H. Pastor De Waele van Veldeghem, de koster-schoolmeester J. Janssens, de fac-totum nooit kontent, en een heele bende Veldeghemnaars die allen zelfde deuntje zongen: Veldeghem versteken voor de openbare werken (daar ze de schoonste straten kregen, hulpgeld voor kerk enz...), en geen politie.(...) E.H. Pastor De Waele en schoolmeester Janssens hitsen de Veldeghemnaars te veel op om niet te verlangen dat onze rustige parochie van Zedelghem van zulk bijzit verlost weze."¹⁷

Zou het onafhankelijkheidsstreven van de Veldegemse onderwijzer Jules Janssens dan toch aangewakkerd zijn geweest door de voor hem ongelukkige uitslag van de verkiezing van een nieuwe Zedelgemse gemeentesecretaris in 1908? Omdat hij de jongste kandidaat was, moest hij de duimen leggen voor Honoré Vyncke, ook al hadden ze beiden 5 stemmen bekomen.¹⁸

Op 3 juli 1912 werd de Veldegemse vraag naar zelfstandigheid door de provincieraad bijna eenparig aangenomen. Er waren slechts 3 tegenstanders (o.a. de burgemeester van Ruddervoorde Paul d'Ydewalle, om voor de hand liggende redenen van grondafstand) en 2 leden die zich onthielden (o.a. baron Pecsteen van Ruddervoorde). Het verslag werd aan de regering bezorgd.

Op 20 maart 1914 werd het "wetsontwerp tot oprichting van de gemeente Veldeghem" van minister Berryer, in de Kamer neergelegd. Het bevatte volgende schikkingen:

Art. 1 De parochie Veldeghem wordt afgescheiden van de gemeenten Zedelghem, Aertrycke, Ruddervoorde en Thourout, en opgericht als afzonderlijke gemeente.

Art. 2 Het getal leden des gemeenteraads wordt bepaald op 9 voor Veldeghem, en gehandhaafd op 11 voor Zedelghem, Aertrycke en Ruddervoorde en op 13 voor Thourout. De leden der gemeenteraden die, om reden dat zij wonen op het grondgebied dat door deze wet aan de nieuwe gemeente toegekend wordt aldaar verkiesbaar worden, zullen bij voortdoring, tot de aanstelling des gemeenteraads van Veldeghem, deel uitmaken van deze gemeenteraden, doch tot dan zullen zij zich onthouden deel te nemen aan de beraadslagingen, welke vreemd zijn aan de belangen der nieuwe gemeente. Wat deze betreft, de machten, welke de gemeente besturen van Zedelghem, Aertrycke, Ruddervoorde en Thourout gedurende dezelve tusschenruimte behouden, zijn beperkt tot de handelin-

gen van louter voorloopig, dringend en vrijwarend
beheer.

Art. 3 Het getal noodlijdenden ondersteund door de weldadigheidsbureelen van Zedelghem, Aertrycke, Rudder-
voorde en Thourout, en ingeschreven op de lijst der
armen, zal tot grondslag dienen voor de verdeeling van
de goederen van deze weldadigheidsbureelen.

De voorwaarden tot aanneming van de inwoners der
gemeente Veldeghem in de gasthuizen der gemeente
Ruddervoorde en der stad Thourout worden geregeld in
gemeen overleg, het getal heerdsteden tot grondslag
nemende.

Bij oneenigheid worden de geschillen bijgelegd overeen-
komstig de voorlaatste paragraaf van art. 151 der ge-
meentewet.

Art. 4 De aldus gevormde gemeente Veldeghem wordt gehecht
aan het rechterlijk kanton Thourout.

Art. 5 De zaken, regelmatig ingeleid vòòr het verplichtend
worden dezer wet, zullen voortgezet worden voor den
vrederechter, bij wien zij aanhangig zijn gemaakt.

Art. 6 De notarissen en deurwaarders wier gebied of bevoegd-
heid verder strekte dan de kantonnale grenzen, zooals zij
blijken uit deze wet, mogen bij voortdoring, hun ambt in
hun voormalig rechtsgebied ten persoonlijken titel uit-
oefenen.

Bij K.B. van 1896 werd Veldeghem als parochie opgericht. Er bestaan eene bewaarschool, eene lagere school voor jongens en eene voor meisjes; verscheidene maatschappelijke werken werden er tot stand gebracht: mutualiteiten, pensioenkas, verzekeringskas, Raiffeisenkas, enz...

Van verkiezingen en verkozenen - Gemeenteraad

Vanaf de gemeenteraadsverkiezingen van 17 november 1895 mochten alle Zedelgense mannen voor het eerst naar de stembus om de helft van de gemeenteraad te verkiezen (de gemeenteraad bestond toen uit een grote en kleine helft, zoals de kerkfabrieken vandaag nog samengesteld zijn). De kandidaten werden voor een periode van 8 jaar verkozen. Het cijnskiesrecht werd vervangen door het "algemeen meervoudig stemrecht": elke mannelijke inwoner mocht minstens één stem uitbrengen, maar sommige mannen hadden recht op 2, 3 of 4 stemmen, in verhouding tot hun status, bezit of inkomen. Huisvaders die een cijns betaalden tussen 5 en 20 fr. of bezitters waren van een goed met een kadastraal inkomen van minstens 150 fr., kregen een vierde extra-stem. De minimumleeftijd van de kiezers was vastgesteld op 30 jaar en je moest minstens 3 jaar op de gemeente verblijven.

De gemeenteraadsverkiezingen van 15 oktober 1911, waarbij er 6 kandidaten voor 8 jaar verkozen dienden te worden, waren bijzonder bitsig. Volgens pastoor Ronse werden "de geuzen" (= de liberalen) door baron de Vrière geleid. Bij de katholieken werkten de E.H. Onderpastoors met volle ijver mee. De uitslag was

dan ook voor de katholieken schitterend: voor het eerst in de Zedelgemse geschiedenis, bestond de gemeenteraad uitsluitend uit katholieken. De Gazette van Brugge blokletterde: "Hoe men een liberaal kot kuischt".¹⁹

In de roes van de complete overwinning werd een Katholieke Jonge Wacht (K.J.W.), een soort politieke jongerenvereniging, zowel in Zedelgem als in Veldegem gesticht, einde november 1911. In zijn stichtingsrede toonde advocaat De Groeve uit Brugge "hoe hij (lid van de K.J.W.) moedig post vatten moet in de voorwacht van het katholieke leger om ten kampe te gaan voor godsdienst, voor christen vrijheid en voor het algemeen welzijn".²⁰ De werking van deze K.J.W. had soms iets weg van een politieke propaganda- en intimidatieploeg.

In Zedelgem stond de K.J.W. van bij de stichting onder de leiding van de 26-jarige dokter Vandevoorde.

De Veldegemse K.J.W. stichtte pastoor De Waele in 1911 uit angst voor het overslaan van priester Fonteynes politiek succes in Brugge.²¹

Op 19 februari 1912 werd in deze euforie de Katholieke Burgersgilde gesticht, een soort katholiek partijorgaan dat zelfs polls voor de verkiezingen organiseerde. Eerste voorzitter werd notaris Berquin.

Voor de nationale verkiezingen van 2 juni 1912, mobiliseerde pastoor Ronse heel zijn parochie en dit om zijn afgescheurde collega, priester Florimont Fonteyne, te bekampen. De Kerk koos onvoorwaardelijk en met overgave de zijde van baron en oud-

gouverneur Ruzette, katholiek zwaargewicht, die speciaal voor deze verkiezingen in de arena werd gestuurd.

Op 28 april 1912 stuurde Zedelgem 14 verenigingen en 500 man naar een huldebetoging aan Ruzette in Brugge. De protestmeeting tegen Fonteyne in St.-Andries (20-05-1912) werd door pastoor Ronses fanfare opgeluisterd. Op 26 mei 1912 bezorgde Zedelgem Ruzette een luisterrijke ontvangst met stoet en klokkengelui.

Op 2 juni noteerde Ronse over deze verkiezingen: "Met vreeze verwacht, met hardnekkig geweld bereid, omdat meer dan ooit de belangen van Godsdienst en Vaderland bedreigd waren, overtrof de goede uitslag aller verwachting."²² In beide Kamers hadden de katholieken een volstreekte meerderheid. Toch leek Ronse eerder bitter te reageren op Fonteynes verkiezingssucces. "Te Brugge kruipt de afvallige Priester Fonteyne over de schouders van liberalen en socialisten en geraakt door 't geld van Marquet aan de verwezenlijking van zijnen hatelijken droom."²³

Pastoor Ronse had alle kiezers ten huize bezocht. De K.J.W. had hij gemobiliseerd en "goed gewapend en op wachtteekens gehoorzamende. Liberalen van Brugge gelukten er in eene enkele affiche aan te plakken, maar ze bleef er geen twee minuten éér zij af was gescheurd."²⁴ En met trots noteert hij tenslotte dat "het oud liberaal Zilleghem gansch katholiek is". De Zedelgemse katholieke getuigen hadden het kiesgedrag van de Zedelgemnaren bij de telling al vlug opgemerkt: "Maar te Zedelghem is 't al kalote! 't Is al kopstemme!"²⁵

Op 3 juni 1912 wapperden aan alle huizen de nationale driekleuren. Ronse merkte dat "liberale Edm. Deketelaere alleen

steekt niet uit met geuze schoolmeester (Vandorpe) en de Brus-selaar Cassier". De fanfare speelde de Vlaamse Leeuw en alle aanwezigen in de gildezaal zongen mee.²⁶ Is er in Zedelgem toch iets nieuws onder de zon?

Het katholieke kabinet de Broqueville kwam versterkt uit de verkiezingen. De socialisten kenden maar een matig succes en hun droom van het algemeen enkelvoudig stemrecht zagen ze voorlopig in rook opgaan. Toch realiseerde deze regering op 30 augustus 1913 "de wet op de persoonlijke dienstplicht" en op 19 mei 1914 "de wet op de leerplicht". Bij de besprekingen van eerstgenoemde wet op 14 februari 1913, wees premier de Broqueville al op de agressieve bedoelingen van Duitsland! Door het invoeren van de persoonlijke dienstplicht kwam het jaarlijkse contingent van 19.000 op 33.000 soldaten. Het analfabetisme bij de miliciens bedroeg in 1910 nog 6,7 %.

Toen de eerste wereldoorlog uitbrak, bestond de Zedelgemse gemeenteraad uit: Karel Lievens (burgemeester), Henri Demuyt (schepen), Charles Vandendriessche (schepen), Hector Lievens, August Keirsebilck, Henri Jonckheere, Jan Devos, Jules Meuleman, Achiel Rommel, Edmond Strubbe en Pieter Vanhoutte. Gemeentesecretaris was Honoré Vyncke.

De laatste gemeenteraadszitting van voor de oorlog had plaats op 13 juli 1914. Grote weerklank vond de dreigende oorlog niet in de gemeentepolitiek. Op de dagorde van die laatste vooroorlogse zitting stond:

1° grondvergunning op het kerkhof,

- 2° oprichten van een gedenkzuil aan Z.M. Leopold II te Brussel,
- 3° nazicht der kassen van de gemeente en het armbestuur voor het 2de kwart van 1914,
- 4° goedkeuren der gemeenterekening over het dienstjaar 1913,
- 5° goedkeuring begroting van de kerkfabriek St.-Laurentius voor 1915,
- 6° vraag gedaan door voormelde kerkfabriek om een legaat van 500 fr te mogen aannemen.

Sinds 30 september 1904 liet het gemeentebestuur het telefoonnet op zijn grondgebied uitbouwen. Twee publieke toestellen werden geïnstalleerd in de cafés van Edmond Deketelaere in Zedelgem en Edmond Vanhollebeke in Veldegem.

Niettegenstaande Zedelgem het vereiste aantal inwoners had bereikt, weigerde het een politiekorps op te richten.²⁷

Kerkelijk leven

Het kerkelijk leven speelde zich in Zedelgem af in twee parochies: St.-Laurentius en Maria-Veldegem. Einde 1913 noteerde pastoor Ronse van Zedelgem in zijn dagboek: 115 doopsels, 57 overlijdens (waarvan 25 van kinderen jonger dan 7 jaar!), 23 huwelijken en 35.190 communies. Einde 1914 (na 5 maanden oorlog) werden het 103 doopsels, 53 sterfgevallen (26 kinderen!), slechts 15 huwelijken en zomaar eventjes 43.250 communies!²⁸

De Veldegemse pastoor Josephus De Waele vermeldde voor 1913 73 geboorten, 45 overlijdens en de uitreiking van 35.000 com-

munies. In 1914 werden 90 kinderen gedoopt en stierven 35 mensen. Dat jaar werden in Veldegem 62.000 communies uitgereikt.²⁹

In de zomer van 1914 was Frederik Ronse, de bekende geschiedschrijver van onze gemeente, al vier jaar pastoor op St.-Laurentius-Zedelgem. Op de vooravond van de eerste wereldoorlog was de rivaliteit tussen katholieken en liberalen nog helemaal niet geluwd. Integendeel, ze werd nog aangewakkerd, niet in het minst door de pastoor zelf. In zijn "Geschiedenis van Zedelgem" (1934) vermeldt Fr. Ronse over zijn eigen inhuldiging: "Binst den stoet zelf moet de Gendarmerie tusschenspringen om de heethoofden te koelen die hun haat tegen de priesters en hun volgelingen uitkelen,..."³⁰ Volgens de "Gazette van Brugge" van 16 april 1910 hadden enkele "liberale snotneuzen" "A bas la calotte" geschreeuwd van "op eene soorte van zwijnskarre".

Frederik Ronse zou in Zedelgem blijven tot hij er overleed in 1934. Op het moment van Ronses benoeming in 1910, fungeerde Cyriel Debandt als onderpastoor op de Sint-Laurentiusparochie. Zijn voorganger, E.H. Juweins, een politiek gedreven man, was in 1906 zelfs veroordeeld geweest voor laster en eerroof tegenover liberale voormannen die meeting wilden houden bij de kerk van Zedelgem.

Cyriel Debandt bleef onderpastoor op St.-Laurentius tot hij in dezelfde functie benoemd werd op de Brugse St.-Annaparochie, in 1919.

Sinds 17 oktober 1905 was Josephus De Waele pastoor van Veldegem. Hij zou dit blijven tot zijn overlijden in 1925. De Waele werd tijdens de oorlog achtereenvolgens bijgestaan door de onderpastoors Karel Van Eecke (tot zijn arrestatie door de Duit-

sers in mei 1917) en Alphonsus Callewaert (van 28 september 1917 tot juni 1923).

In de Zedelgemse kerkraad zetelden in 1914 Henri De Muyt, Louis Berquin, Eduard Vandenabeele, Edmond Taveirne en August Vandewijngaerde.

In 1909 bestond die van Veldegem uit Celestin De Vos, Alb. Willaert, René Vanbelle, Louis Denys en Aug. Keirsbilck. Als kosters fungeerden Honoré Vyncke in Zedelgem en Jules Janssens in Veldegem.

Onderwijs

In Veldegem leek de schoolstrijd van 1879 lang voorbij. De gemeenteschool voor jongens en de Vrije Lagere Meisjesschool van de Zusters van Heist verzorgden er het onderwijs.

In Zedelgem waren in 1905 de Broeders Xaverianen gestart met lager onderwijs voor jongens, in concurrentie met de gemeenteschool voor jongens van onderwijzer Pol. Vandorpe, die nog harde jaren zou beleven. Ten gevolge van de schoolstrijd van 1879 hadden de Zusters van Liefde van Heule in hun lagere school, tot 1905, ook jongens aangenomen. Op 30 oktober 1905 startten de Broeders Xaverianen met een vrije lagere jongensschool, die aanvankelijk alleen de tweede en de derde graad omvatte. De eerste graad bleef bij de zusters. Op 31 januari 1908 telde de broederschool 154 leerlingen.³¹ Met Pasen 1908 recruteerde de gemeenteschool nog amper 20 leerlingen.³² Venijnige opmerkingen van de Zedelgemse pastoor aan het adres van Pol Vandorpe waren schering en inslag. Op 2 februari 1907 meldde

Het onderwijzend personeel van de gemeenteschool in Veldegem in 1914:

Staande: Cam. Decuyper, Ferd. Hillewaere

Zittend: Jules Janssens, Et. Vandenbroucke (interimaris)

Midden: E.H. Alphonse Callewaert, onderpastoor.

Onderwijs in Zedelgem (+ Veldegem) in 1914

Lagere Gemeenteschool voor jongens (Zed.):

hoofdonderwijzer: Pol. Van Dorpe

Lagere Gemeenteschool voor jongens (Veld.):

hoofdonderwijzer: Jules Janssens

onderwijzers: L.A. Janssens

Ferd. Hillewaere

Vrije Lag. Jongensschool Broeders Xaverianen (Zed.):

hoofdonderwijzer: Br. Amand Lagast

onderwijzers: Br. Achille Decoene

Br. Laurent Decoene

Oscar Vanhaverbeke

Vrije Lagere Meisjesschool (Zed.):

Zusters van Liefde (Heule)

Vrije Lagere Meisjesschool (Veld.)

*Zusters van de Onbevleete Ont-
vangelis (Heist)*

Naast deze klassieke onderwijsvormen was er in beide meisjesscholen een "spellewertschool" en in de twee parochies bestond een zondagschool die in Zedelgem op 31 dec. 1912 70 knechten en 105 jonge dochters telde.

pastoor Degrendel nog in zijn dagboek: "De Heer Pol. Vandorpe, gemeenteonderwijzer schrijft aan E.H. Goethals, geestelijke schoolopziener, dat hij bij het gerecht eene klacht ingediend heeft tegen Zuster Dominica uit de Zustersschool alhier, omdat ze zou gezeid hebben over August Kempinck, leerling der gemeente-

school, doodelijk ziek en gestorven zijnde, dat het eene ziel in den hemel was, die, hadde hij langer geleefd 'met naar de geuzenschool te gaan' tot een boos mensch zou opgroeien. Op 5 Februari zijn de Gendarmen een onderzoek komen doen."³³

Niets ontging het oog van pastoor Degrendel: "Men heeft wel bemerkt dat de schoolmeester Pol. Vandorpe en zijne vrouw met de Zending niet meegedaan hebben."³⁴ Op 16 april 1911 werden "de schoolmeester met zijne vrouw en dochter" door pastoor Ronse nog vermeld in zijn dagboek, als verzuimers aan de paasplicht.³⁵

Van een lange schoolstrijd gesproken!

Gezondheidszorg

Over de gezondheid van de Zedelgemse bevolking waakte sinds 1 februari 1900 dr. L. Leuridan. Einde 1911 (25 december) kwam de bekende Camille Vande Voorde, zoon van de vroegere voorzitter van de kerkfabriek St.-Laurentius, Auguste Vande Voorde, zich ook als geneesheer in Zedelgem vestigen. In februari 1912 verkocht dr. Leuridan zijn huis (huis Haesaert, Groenestraat 49) aan dr. Vande Voorde en vertrok naar Torhout. Hierdoor verloren enkele verenigingen een verdienstelijk bestuurslid of zelfs hun voorzitter.

Op 19 september 1912 vestigde zich in het huis van baron de Vrière veearts Joseph Hoedt, afkomstig van Pollinkhove.

Verenigingsleven

Onder impuls van pastoor Degrendel stapten talrijke leden van de liberaal getinte fanfare Sint-Cecilia, in 1909 over naar de nieuw gestichte katholieke harmonie "Kunst en Vermaak". Uiteraard ging dit gepaard met het klassieke touwtrekken tussen de verschillende partijen. Baron de Vrière, voorzitter van de ontbonden fanfare, beschuldigde sommige leden van diefstal van instrumenten en daagde ze voor de rechtbank. Op 4 mei 1912 werd de klacht verworpen en de baron veroordeeld tot het betalen van de gerechtskosten.³⁶

Einde 1912 situeerde de sociaal-culturele bedrijvigheid van de Zedelgemnaren zich in de volgende verenigingen: de Grote Congregatie (191 leden), de Kleine Congregatie (112), de Vrouwen-gilde (236), de Berchmangilde (70), de Katholieke Jonge Wacht (96), de Katholieke Burgersgilde (82), de Katholieke Fanfare (35), Toneel- en Koorvereniging (32), de St.-Franciscusgilde ("de Siskens") (126), het Sint-Vincentiusgenootschap (12), de Oud-Soldatengilde (57), de Fransmangilde (seizoenarbeiders) (193), de Veeverzekering (205), de Veekweekbond (26), de Paardenverzekering (53), de Geitenverzekering en -syndicaat (108 dieren). De Onderlinge Bijstand (ziekenfonds) telde 100 leden. Bij de pensioengilden "De gespaarzaamheid" en "St.-Laurentius" waren respectievelijk 57 en 89 leden aangesloten. de "Voortplanting van 't Geloof" had 18 ingeschrevenen en bij 240 gezinnen werd de "St.-Pieterspenning" opgehaald. Zo zag de socio-culturele doorsnede van de parochie St.-Laurentius er voor de eerste wereldoorlog uit.

Ook in Veldegem waren heel wat van deze verenigingen actief.³⁷ Ze waren bijna alle gesticht, kort voor en na de eeuwwisseling, door toedoen van de fameuze onderpastoor Karel Van Eecke: het "Genootschap van de H. Franciscus Xaverius" (gesticht in 1895), de "Onderlinge Bijstand", de "Boerenbond", de veeverzekering, de "Boerenbanken" (1898); de "H. Familie" (1898), de "Patronage der Jongelingen" (1897), de "Pensioengilde", de "Geitenverzekering", "Het veesyndicaat" en het "Genootschap van den H. Vincentius à Paulo" (1897).

Hier sluiten we onze schets van het vooroorlogse Zedelgem en Veldegem af met een verwijzing naar de donkere wolken die zich midden 1914 boven West-Europa samenpakten. De prachtige zomer van 1914 zou ontaarden in een wereldbrand, ontvonkt door de aanslag op aartshertog Franz-Ferdinand van Oostenrijk en zijn echtgenote in Sarajevo op 28 juni 1914. Dit feit werd niet eens vermeld in het dagboek van pastoor Ronse. Toch meldde hij eerder ongerust op 24 juli 1914: "soldatenschouwing Toch denkt men in het algemeen geenerwijze wat gevaar ons bedreigt"³⁸ Op 26 juli wordt het duidelijk: "Ongelukkig broeit de oorlog. Reeds worden klassen binnen geroepen."³⁹ Over die oorlog hebben we het in de volgende delen van ons artikel.

BRONNEN EN NOTEN

- 1 JONCKHEERE David, *Aartrijke 1914-18*, uitg. Cornille, Torhout, 1964.
VERSTRAETE Raymond, *Loppem onder de oorlog 1914-1918*, Heemkundige Kring, Loppem, 1964.

2 Mijn voornaamste bronnen:

- 1° Kaart van Zedelgem en Veldegem, door de Duitsers in 1917-'18 opgemaakt (bezit E. H. Jules Pollet).
  - 2° Verslag over W.O.-I in Veldegem, opgemaakt door pastoor Dewaele van Veldegem (Bisschoppelijk Archief, Brugge = B.A.B.) C 545-546.
  - 3° FR. RONSE, *Geschiedenis van Zedelgem en Veldegem*, uitg. Heemkundige Kring "Pastoor Ronse", Zedelgem, 1979.
  - 4° *Dagboek van Pastoor Ronse te Zedelgem (1910-1934)*, uitg. Heemk. Kring "Pastoor Ronse", Zedelgem, 1982. Deze dagboeken werden voor uitgave klaargemaakt door E.H. Willy Peirsegaale (+). Vooral de delen 2, 3 en 4 voor de perioden 1910-1912, 1912-1915 en 1916-1921 interesseerden ons.
  - 5° Verslagen van het schepencollege en de gemeenteraad van Zedelgem.
  - 6° Aanplakbiljetten uit de eerste wereldoorlog, met verordeningen en mededelingen van de Duitsers (bezit E. H. Jules Pollet, die ze kreeg van dhr. Carlos Depierre).
  - 7° Liber Memorialis van pastoor Dermaut van Veldegem.
- 3 RONSE Fr., *Geschiedenis van Zedelgem en Veldegem*, Zedelgem, 1979, p. 201.
- 4 POLLET Jules, *Ontstaan en ontwikkeling van de metaalindustrie op St.-Elooi*, in: *Zedelgem 900 jaar*, Uitg. Heemkundige Kring "Pastoor Ronse", Zedelgem, 1989, p. 63-64.
- 5 ARNOU Patrick, *De Zedelgemse Burgemeesters van 1830 tot nu*, in: *Zedelgem 900 jaar*, uitg. Heemkundige Kring "Pastoor Ronse", Zedelgem, 1989, p. 94-95.
- 6 SCHEPENS Luc, *Van Vlaskutser tot Franschman; Bijlage tot de geschiedenis van de Westvlaamse plattelandsbevolking in de negentiende eeuw*, Westvlaams Economisch Studiebureau, Brugge, 1973, p. 268.
- 7 BRUGGEMAN Leon, *Asten, bieten en... mensen*, ACV/ACW Roeselare en West-Vlaanderen, 1986. Over het verschijnsel seizoenarbeid te Zedelgem: zie KINDT Eddy in ZILLEGHEM, 7de jg nr. 4, dec 1986, p. 124.

- 8 R.V.A. Emigratiekantoor Marcel Loiseau, 1953. Cijfers vermeld in BRUGGEMAN Leon, o.c., p. 41.
- 9 EMELDAM P., *Werklust en Welstand; Geschiedenis der Zedelgense Nijverheid en haar pionier Leon Claeys*, eigen beheer, 1960, p. 298.
- 10 Brochure parochiale eeuwfeestviering, 1963.
- 11 VAN DEN ABEELE Andries, *Emiel Van den Abeele - een vechter*, Tielt, Lannoo, 1969.
- 12 RONSE Fr., o.c., p. 198.
- 13 Liber Memorialis pastoor Dermaut, pastorie Veldegem, p. 42.
- 14 Ibidem, p. 95.
- 15 ARNOU Patrick, *De oprichting van de gemeente Veldegem*, in: *ZIL-LEGHEM*, 1ste jaargang, nr.2, 1980, p. 34-42.
- 16 Zitting Gemeenteraad van 30-08-1911, Gemeentelijk Archief Zedelgem (=G.A.Z.).
- 17 *Dagboek van Pastoor Ronse (1910-1934)*, deel 2 - zie 3-4 juli 1912.
- 18 ARNOU Patrick, *De Zedelgense gemeentesecretarissen van 1830 tot nu*, in: *Zedelgem 900 jaar*, uitg. Heemkundige Kring "Pastoor Ronse", Zedelgem, 1989, p. 148.
- 19 Gazette van Brugge, 18 oktober 1911.
- 20 Brugsche Vrije, 2 december 1911.
- 21 Liber Memorialis pastoor Dermaut, p. 57.
- 22 *Dagboek van Pastoor Ronse, (1912-1914)*, 2 juni 1912.
- 23 Ibidem.
- 24 Ibidem.
- 25 Ibidem.
- 26 Ibidem, 3 juni 1912.
- 27 ARNOU Patrick, o.c., p. 98.
- 28 *Dagboek van Pastoor Ronse (1910-1934)*, zie 31 dec. 1913 en 31 dec. 1914.
- 29 Verslag van de eerste wereldoorlog in de parochie Veldegem, door pastoor Dewaele opgemaakt, Bisschoppelijk Archief, Brugge, C 545-546.
- 30 RONSE Fr., *Geschiedenis van Zedelgem en Veldegem*, Zedelgem, 1979, p. 135.

- 31 *Gedenkboek van pastoor Degrendel te Zedelgem (1900-1910)*, uitgegeven door E.H. Willy Peirsegeale voor de Heemkundige Kring "Pastoor Ronse, Zedelgem, 1982. (zie 12 november 1908).
- 32 *Ibidem*, Pasen 1908.
- 33 *Ibidem*, 2 februari 1907.
- 34 *Ibidem*, januari 1908.
- 35 *Dagboek Fr. Ronse (1910-1912)*, 16 april 1911.
- 36 *Ibidem*, 4 mei 1912.
- 37 DENYS Bertrand, *Parochie Veldegem, sterke rank aan de Zedelgense wijnstok*, in: *Zedelgem 900 jaar*, Zedelgem, 1989, p. 34-57.
- 38 *Dagboek Fr. Ronse (1912-1914)*, 24 juli 1914.
- 39 *Ibidem*, 26 juli 1914.

Bijlage 1

Bestuurlijke inrichting ZEDELGEM (+ Veldegem) in 1914

Opp.: 2.303 ha 83 a 94 ca

Inwoners: 5.620

Aantal kiezers:

- voor Senaat en Provincieraad:	966
- voor de Kamer van Volksvertegenwoordigers:	1.128
- voor de Gemeenteraad:	929

Gemeentesecretaris: Honoré Vyncke

Gemeenteontvanger: A.Cools

Rijksontvanger: Th. Stuyvaert

Brigadier-veldwachter b.m. 1ste klas: A. Ryngaert

Veldwachter: G. Maertens (actief in Veldegem vanaf 22-03-1895)

Postontvanger: Mevr. Honoré Vyncke-Hoste

Bureel van Weldadigheid (huidige O.C.M.W.):

Voorzitter: C. Lievens

Secretaris: Cam. Hatse

Ontvanger: H. Vyncke

Bedeler: Aug. Vandewyngaerde

Leden: R. Ryheul, A. Vandierendonck, A. Verkeyn, R. Vandaele.

Bijlage 2

Zelfstandige en vrije beroepen in Zedelgem (1913-1914)

Aannemers van bouwwerken: E. Hatse, A. Verkeyn, C. Verkeyn, Ch. Vandierendonck, P. Misseeuw, J.B. Debast, J. Aneca.

Aardappelhandel: R. Denoo, C. Hatse, J. Maertens, D. Jonckheere.

Agent voor uitwijkingen: A. Cools, L. Dewulf.

Bakkers: We. F. Vandenbussche, H. Devlieghere, R. Vanbelle, E. Vanhaverbeke, A. Declerck, C. Danneel, H. Copman, A. Jodts, D. Buffel, J. Moeyaert, J. Dejaeghere, De Loose, A. Willaert, H. Segaert, Th. Deruwe, O. Kempe.

Banketbakkers: Oscar Kempe.

Behanger: R. Vanhooren.

Bouwmaterialen: E. Deketelaere, A. Verkeyn, C. Verkeyn.

Brouwers: A. De Meulenaere, H. Lievens, L. Dewulf.

Cichoreifabrikanten: C. Hatse, J. Maertens.

Confectie: J. Miny, H. Vergauwe, Gezusters Cools, L; Vanhollebeke, A. Willaert.

Drukker: P. Deketelaere-Verhaeghe.

Emaillering: Louis Claeys-Pattyn.

Geneesheer: C. Vandevoorde.

Fietsenfabrikanten: F. Vansteelandt, L. Claeys, F. Decloedt, P. Willem, H. Deketelaere.

Fotografen: J. Vansteelandt, A. Vyncke.

Granen en zaden: J. Maertens, R. Denoo, E. Cools, D. Jonckheere, C. Hatse.

Hoeden en petten: P. Deketelaere, J. Miny, L. Vanhollebeke, We. Reynaert, Loose, C. Vanhooren.

Hofbouwkundigen: J. Kindt-Verbeke, A. Verhelst, R. Vandemaele, H. Lievens, A. Lievens.

Horlogemakers: F. Vansteelandt, A. Verhelst.

Hotelhouders: A. Lievens, Marie Lebrun, C. Hatse, We. L. Monbaliu, Ed. Vanhollebeke.

Houthandel: K. Debaecke, B. Daeneynt, P. Daeneynt.

Huisschilders: E. Coudenys, N. Declerck, E. Hatse, A. Deketelaere, L. Ryheul, H. Willem, J.B. De Bast, B. Vanhooren.

IJzergieterij: L. Claeys-Denys.

IJzermagazijn: E. Hatse, R. Demaré, Ch. Maes, P. Willem, J. Miny, H. Deketelaere, We. P. Reynaert.

Kolenhandel: E. Deketelaere, E. Vandenabeele, We. P. Vanhaeverbeke, A. Muylle, P. Declerck, R. Denoo, R. Demeester, E. Vanhollebeke, P. Stubbe, J. Maertens, C. Maertens, G. Vanraefelghem.

Kruidenierswaren: We. P. Vanhaeverbeke, Gez. Vanhollebeke, J. Miny, A. Willaert, L. Deketelaere, J. De jagher, W. Vandenbussche, A. Verkeyn, A. Viane, F. Foré, E. Vanhaverbeke, A. Ryheul, Ch. Vandewyngaerde, H. Copman, A. Jodts, F. Vansteenlandt, C. Calus, Ed. Braet, C. Goegebeur, R. Misseeuw, J. Moeyaert en O. Kempe.

Kuipers: A. Foré, E. Foré, D. Debaecke, L. Ryheul.

Landbouwers: A. Adriaens, We. Ph. Cools, A. Cornillie, A. De Jaeghere, C. Declerck, R. Lievens, J. Meuleman, C. Pattyn, We. H. Rommel, H. Vandamme, Ed. Taveirne, K. Cool, A. Verhelst-Kindt, D'Hondt, We. A. Jonckheere, J. Devos, Kindt, L. Strubbe, J. Taveirne, J. Hullebusch, A. Declerck-Cousse, Al. Lievens-Deprez, Vanhoutte, J. Verhelst, P. Wittevrongel, M. Eeckeman.

Landbouwmachines: L. Claeys, J. Vansteenlandt.

Landmeter: P. Vandorpe.

Lood- en zinkwerk: H. Deketelaere-D'Hondt.

Meststoffen: Hatse, J. Maertens, E. Vanden Abeele, R. Denoo, V. Jonckheere, C. Maertens.

Modewerksters: Gez. Cools, Rom. Cools, Hort. Ryheul, M. Vandierendonck, M. Dewulf, E. Vantomme, Hel. Ryngaert, O. Moeyaert.

Molenaars: P. Bogaert, A. Lievens, We. Rommel, D. Vanhollebeke, C. Devos, Th. Vankerrebrouck.

Notaris: L. Berquin.

Olifabrikant: Al. Lievens, F. Bogaert.

Plantenkwekers: J. Kindt, A. Verhelst, H. Lievens, A. Lievens.

Schoenmagazijn: F. Ongenae, A. Cool, L. Vanhollebeke, E. Braet.

Slagers: Ch. Maes, E. Monballiu, A. Ryheul, L. Stubbe, E. Kindt, H. Taveirne.

Smeden, sloten- en kachelmakers: J. Sagie, R. Demaré-Monballiu, L. Dedecker, P. Willem, L. Claeys, L. De Kimpe, E. Decloedt, C. Maes.

Speelgoed: J. Miny, Gez. Vanhollebeke, R. Misseeuw, We. Reynaert.

Stationschef: F. Jamees.

Steenbakkers: L. Denoo, We. Reynaert-Vanbelle, A. Pleysier.

Stoel- en houtdraaiers: L. Jonckheere, J. Messelier, P. Steenlandt, G. Vandewiele, Ch. Vanthournout.

Veearts: Joseph Hoedt.

Vehandelaars: J. Aneca, Ch. Maes, E. Monballiu, E. Pille, H. Taveirne, D. Denys, H. Serry, R. Demeester, L. Desplentere.

Verzekeringsagenten: C. Hatse, A. Cools, F. Vansteenlandt, H. Vandesande, Ch. Maertens, A. Ryheul, H. De Vlieghe.

Vleeskeurder: Emiel Ryngaert.

Voerlieden: K. Desender, A. Jonckheere, R. Denoo, Stubbe, J. Aneca, Ch. Segaert, Th. Vermeulen.

Vroedvrouwen: Virg. Maertens, Zen. Sabbe.

Wagenmakers: V. De l'Ange, Ed. Vanhaverbeke, K. Vanhaeverbeke en kinderen, A. Vanhaeverbeke, H. Taveirne.

Wijnen en likeuren: H. Vergauwe, Ad. Deketelaere, L. Vanhollebeke, M. Lebrun, We. H. Vanwaesberghe, Fr. Vandenbussche en zuster, R. Denoo, Vanhollebeke.

Witgoed: J. Miny, A. Cools, We. Reynaert-Vanbelle, We. Vandenbussche, Gez. Cools, A. Willaert, J. Déjaeghere, Vr. L. Janssens, L. Deketelaere, L. Vanhollebeke, A. Verkeyn, R. Misseeuw, Gez. Vanhollebeke.

Zaakwaarnemers: E. Hatse, A. Cools.

Zadelmakers: C. Nyssen.

Met beste dank aan dhr. L. Bonduel voor de illustratie bij dit artikel.

DE SINT-SEBASTIAANSGILDE

TE AARTRIJKE IN 1688

Jules POLLET

In de vorige afleveringen van ZILLEGHEM lazen we de interessante bijdragen van V. DECEÛNINCK C.F.X. over de St.-Sebastiaansgilde van Zedelgem. Bestonden er in de andere parochies, de nu de gemeente van Zedelgem vormen, ook dergelijke handbooggilden? Dat was zeker het geval voor Aartrijke. In deze bijdrage willen we het hierover hebben.

In het jaar 1688 werd door "conijnck, deken, bailliu ende notable met de ghemeene ghildebroeders vande ghilde van Ste. Sebastiaen binnen de prochie van Aertrijcke" een verzoekschrift gericht aan burgemeesters en schepenen van Het Vrije. Zij verzochten hen om goedkeuring van statuten en reglement van hun gilde, alsook om de wettelijke toelating (*heerlicke handt*) om doodschuld, jaarkosten en eveneens de boeten te mogen innen, die voorzien waren in statuten en reglement. Dit deden zij "op hope dat de selve (= statuten en reglement) sullen worden geoctroijeert bij Edele ende weerde heeren burghmeesters ende schepenen s'lants van den Vrijen als opperregierders van alle gilden onder haerlieder jurisdictie resortierende". Het octrooi dat gevraagd werd was enkel voor goedkeuring van statuten en reglement en om

"*heerliche handt*"; niet om een nieuwe gilde op te richten. Zij laten immers in hun verzoekschrift weten "*dat de selve ghilde aldaer (= te Aartrijke) nu langhe jaeren was inghestelt ende gefrequeenteert gheworden bij de prochiaenen aldaer ghildebroeders wesende met grote eenicheijt ende ruste*". Hiervoor hadden hun verre voorzaten indertijd het vereiste octrooi verkregen. Dit oude octrooi echter was "*door de gheduerighe oorloghen ende vluchten*" verloren gegaan: "*commen int ongereede te gheraecken*". En nu zij hun statuten en reglement wat zouden omvormen, hadden ze daarom nog te meer een nieuw octrooi nodig. Zonder dat immers kon men de gildebroeders niet "*praemen tot onderhoudinghe*" van statuten en reglement. Daarbij was dit ook nodig "*tot conservatie vande ruste ende beletten van eenige misverstanden*" vooral wanneer "*eenighe quaetwillighe gildebroeders hun daervan souden kunnen bedienen*".

Dat de Aartrijkse schuttersgilde reeds "*langhe jaeren*" bestond, vernemen we o.a. uit de parochierekeningen. Daarin lezen we dat de schutters de jaarlijkse processies met hun aanwezigheid vereerden. Zo b.v. werd door de parochie aan Felix de Prez, herbergier in het "Roothuijs" 18 s.gr. betaald "*over dat tsijnen huijse verteert is op de kermisdagh (vierde zondag van september) 1623 bijde schotters die schoten inde processije ter heeren van theijlich sacrament*". Ook in de processie op H. Sacramentsdag (tweede donderdag na Pinksteren) was de schuttersgilde erbij. In dezelfde rekening lezen we over "*de schotters die geschoten hadden inde processije upde h. sacramentsdach*".¹

In de Aartrijkse parochiekerk was er ook een St.-Sebastiaansaltaar. Dit wordt vermeld in de visitatieverslagen van deken Walter Smidts in 1639-'40 en van deken Jacob van Gerensdael.²

In dit verzoekschrift lezen we ook dat statuten en reglement, waarvoor goedkeuring werd gevraagd, waren "*gheconcipieert ten tijde Joos vanden Kerckhove was conijnck, Vincent van Tor(n)hout deken ende Carel Ri(e)ul sorger*". Zij waren eveneens voorgelegd "*aen de gemeene gildebroeders vanden Edelen rudder mijn Heere Sincte Sebastiaen binnen de prochie van Aertrijcke*". Alle Gildebroeders hadden aanvaard zich te schikken naar deze statuten en reglement en namen zich voor "*die pertinentelijck te observeren sonder daer jehens te commen directelijck nochte indirectelijck*". Alles zouden ze stipt onderhouden zonder zich rechtstreeks of onrechtstreeks tegen te verzetten.

Aangezien een gildeboek of ledenregister van de Aartrijkse gilde niet voorhanden is, kunnen we niets zeggen over de tijd waarin genoemde personen koning, deken of zorger waren. Naar alle waarschijnlijkheid echter was Vincent van Tornhout dan herbergier in de Drie Zwaluwen. Op 15 januari 1651 was hij gehuwd met de Zedelgemse Maria de Pauw. In 1661 was hij O.-L.-Vrouwmeester. In 1658 is zijn vrouw gestorven en op 31 oktober 1658 ten grave gelegd in het O.-L.-Vrouwkoor van de Aartrijkse parochiekerk. In 1663 en 1664 was hij ontvanger van de parochie Aartrijke. Hij stierf te Aartrijke op 13 maart 1665.³

Dat verzoekschrift nu werd op 27 september 1688 voorgelegd aan de "*heeren schepenen van hoofdmannen*" om de "*poincten ende conditien vande statuten vande ghilde*" te onderzoeken vooraleer ter goedkeuring te worden overgemaakt aan burgemeesters en schepenen van het Vrije. Na rapport van de schepenen van

hoofdmannen, werden de statuten en reglement goedgekeurd en de *"versouckte heerlicke handt"* verleend. Die octrooibrief werd verleend op 18 december 1688, ondertekend door J. van Steenberghe en voorzien van *den contre zegel in groenen wasse daer onder vuyjthangende"*.

STATUTEN

Wat waren nu die statuten en dat reglement *"gheconcipieert"* (ontworpen) door Joos vanden Kerckhove, Vincent van Tornhout en Carel Rieul, aanvaard door alle gildebroeders en op 18 december 1688 goedgekeurd door burgemeesters en schepen van het Vrije?

Art. 1 en 2 handelen over het grote feest van de gilde nl. *"den gajldagh"*. Dit is de dag waarop de gildebroeder, die de gaai afschiet, de nieuwe koning wordt. Op die dag is er een kerkdienst, een gaaischieting en een feestmaal. Dit feest werd gehouden op tweede Pinksteren. Dan zullen alle gildebroeders *"snuchtens met den conijnck ter kercke gaen om te aenhooren den goddelijcken dienst"*. Hiertoe worden zij *"gedaghvaert als nae oude costuijme* (naar aloude geplogenheid) *bij de cnape* (bode) *deser gilde"* Na de kerkdienst zullen zij *"in geschickte ordre"* van de kerk *"nae den wal"* gaan. Daar wordt de gaaischieting gehouden. Wanneer dan *"den nieuwen conijnck"* is gekend, zullen ze hem *"in gelijcke ordre vergesellschaften nae de kercke ende de doelen"*. Wie hieraan tekort komt, betaalt een boete van 20 s.par. Daarna gaat men *"ter tafel daer men den maeltijd nae tshieten vanden gaj houden sal"*. Ieder gildebroeder, die uitgenodigd

werd en zijn woord gaf, moet er zijn, want *"sijn talloire"* zal er staan. Zo hij er niet is, zal hij toch *"schuldigh sijn te betaelen sijn quote (deel) inde teere vanden selven tafel sonder eenige excutie (ekskuus)"*.

De wal, hier aangehaald, is de molenwal van de platsemolen, ook genoemd *"kerckestickmuelen"*. De molen was immers omstreeks 1640 opgetimmerd op 50 roeden genomen uit het *"kerckestick"*. Dit stuk land (nu het eerste gedeelte van de huidige Brugsestraat) was eigendom van kerk en dis en werd als geheel verpacht. In het pachtcontract stond dat de pachter niet zal *"vermoghden te preten-deren eenighe schaede ofte interest, die soude moghen commen door het schieten vanden gaeij ofte andere publicque eerlicke exercitien. Ende indien die vande ghilde van Ste Sebastiaen hunne doelen op het selve stick resolveren te stellen sal den pachter het selve moeten gedooghen sonder recompense (schadevergoeding)"*.⁴

Art. 3 en 4 handelen over wat van de gildebroeders wordt verwacht op St.-Sebastiaansdag (20 januari). Op die dag moeten alle gildebroeders *"mits behoorelick ofte nae costuijme gedaghvaert sijnde"* naar de kerk komen *"met den conijnck, deken ende andere regierders vande selve ghilde"*. Wie er niet is moet 1 pond was betalen *"tot profijt ende light vanden autaeer vanden selven Ste Sebastiaen"*. Vòòr de kerkdienst op St.-Sebastiaansdag moet de deken *"eene generaele rekenijnghe van zijnen ontfanck ende uijtgeven"* voorleggen. Ieder gildebroeder moet bij het aanhoren van de rekening aanwezig zijn. Dit moet gebeuren *"sonder drijncken ofte schijncken, maer dat haestelijck omme daernaer ter*

AERTRYCKE — Zedelghemstraat met Villa Sax. (Rue de Zedelghem avec Villa Sax).

Edit. Van den Ronde Blomme

De "Platsemolen" in Aartrijke omstreeks 1900.
De molen werd afgebroken in 1936. Op de plaats van de molen, staat nu café
"De Zwaan". Rechts van de molen ligt nu de Brugsestraat.

kercke geleijt te worden ende alsoo den goddelijcken dienst der misse devotelijck te hooren".

Art 5 handelt over wat moet gebeuren met de opbrengst van de boeten. Zij moeten dienen *"tot t'opmaecken ende verciereren vanden voorseijden autae van Ste Sebastiaen"*. Het geld van de boeten dat in de bus was gestopt, moet tweemaal per jaar worden geteld door koning, baljuw en notabelen van de gilde in de handen van de deken. Hierover zal de deken *"rekeninghe doen"* alsook over de doodschulden van de overleden gildebroedes en over de andere *"baeten de ghilde concernerende"*.

Art. 6 gaat over de doodschuld: de som geld die door de gildebroeder moest betaald worden bij zijn overlijden. Bij zijn aanvaarding als lid van de St.-Sebastiaansgilde is de nieuwe gildebroeder ertoe verplicht zijn *"doodtschult te stellen, ofte doen stellen in gheschrijfte opden nieuwen bouck die men daertoe on-lancx heeft gedaen maecken ende de selve t'onderteekenen met sijn ghewoonelijck handtteecken"*. Zoals we hier vernemen, was men begonnen met een nieuw ledenregister, waarin de doodschulden werden geakteerd. Ook de gildebroeders die reeds langer lid waren van de gilde, moesten in dit nieuw boek hun doodschuld opnieuw laten akteren *"omme dese ghilde alsoo te brijnghen op eenen goeden voet ende policie"*. Of dit boek nog bestaat en waar het zou zijn is mij niet bekend.

Art. 7 gaat over het aanvaarden van nieuwe leden. Hierin mag men *"van nu voortae"* niet lichtvaardig tewerk gaan. Koning, deken en baljuw moeten bij de kandidaten goed letten op *"hemlieden heerlijck leven ende conversatie"* alsook of zij voldoende in

staat zijn *"jaerlicx te betaelen hemlieden oncosten"* opdat de andere gildebroeders *"door hemlieden insolventie niet en worden overlast ofte beswaert"*.

Art. 8 handelt over de wijze waarop de gildebroeders zich moeten gedragen *"ter vergaedinghe als anders"*. Ze mogen niet *"slaen, smijten ofte andersints injurieren met woorden ofte met wercken"*. Doen ze het toch dan betalen ze als boete *"drije ponden par. ter oirboire ofte cierate vanden voorseijden authaer* (ten gebruike tot sieraad van het St.-Sebastiaansaltaar)". Daarenboven nog 2 lb.par. ten bate van de gilde.

Art. 9 laat ons weten hoe de boeten moeten worden geïnd. In het bijzijn van alle gildebroeders moeten ze gelegd worden *"opde busse"* en daarna met aller instemming erin worden gestopt. Gebeurt dit niet zo dat wordt de boete verdubbeld.

Art. 10 is het laatste en erin wordt gezegd dat niemand een der artikelen mag *"contrarieren ofte berispen op peijne van correctie ter discretie vanden conijck, deken ende andere sorghers vande selve ghilde"*. Allen moeten deze statuten *"voorenstaen ende defenderen"* zoals een goede en trouwe gildebroeder verschuldigd is en behoort te doen.

REGLEMENT

Na de statuten volgt het reglement: *"Quaerte vande Ghilde van Ste Sebastiaen vande prochie van Aertrijcke... naer de welcke de schotters ende andere hemlieden hebben te reguleren soo binnen*

als buiten den selven hove": het reglement voor de bijeenkomsten en schietingen, binnen of buiten het schuttershof. Dit reglement werd opgesteld "gestatueert ende ghestelt bijden conijnck, deken, bailliu ende notable met de ghemeene ghildebroeders... ende dat ter commoditeijt, ruste ende welvaert vande schotterije vanden hove vande selve ghilde".

Dit reglement telt 14 artikels.

- Art. 1 Daags vòdr de "gajldagh" moeten alle gildebroeders samen met de koning "gaen haelen den mej" op boete van 2 s.par. De "cnape van dese ghilde" moet ieder zijn taak aanwijzen: "geven elck sijn ghebot", anders krijgt hij dezelfde boete.
- Art. 2 Ieder schutter "die schote ende hem vermate dat hij naest waere" en ieder die zijn "pijl getrocken hadde" eer het zijn beurt was, "sal verbeuren sijn schote". Ieder schutter die boog of pijl zou wegwerpen "van gramschap ofte vuijt spijt" krijgt 1 s.par. boete.
- Art. 3 Geen schutter mag met zijn boog in de hand of al schietend zichzelf vervloeken of onredelijk spreken. Boete: 1 s.par.
- Art. 4 Niemand mag "binnen den huijse ofte hove" ruzie zoeken of "een ander porren tot gramschap met injurieuse woorden ofte wercken" op boete van een half pond was te moeten geven "ter eeren van Ste Sebastiaen" ofwel een

andere boete betalen, volgens de ernst van de zaak en volgens goedvinden van de gildebroeders.

- Art. 5 Niemand, wie hij ook weze, *"en noeme den Swarten man gheseijt den duijvel"*. Als boete kan hij kiezen: ofwel *"sijnen hoet te stellen op de paine vanden doe(le)n"*, ofwel 2 s.par. betalen *"tot proffijcte vande ghilde"*.

In de statuten van de St.-Sebastiaansgilde van Wervik uit 1699, lezen we in art. 14: op boete van *"sijnen hoedt afghenomen te zijn ende ghehanghen aen de doelstaecke, om elcken schutter eene schote daernaer te schieten"*.⁵ "De paine van de doelen" was een houten of metalen pin die in het midden van de doelschijf geplaatst werd: wie het dichtst bij "de paine" schoot, was gewonnen. Indien dan ieder schutter naar de hoed mocht schieten, zal de overtreder wel gekozen hebben voor de geldelijke boete.

- Art. 6 is van toepassing op het schieten op doelen. Daar de afstand tussen schutter en doel we 25 à 50 m was of nog meer, moest iemand bij het doel - achter een beschutting staan en roepen of met een doelwijzer aangeven aan de schutter of het al dan niet een goéd schot was. Gaf hij verkeerde inlichtingen door, dat *"sal (hij) stellen sijnen hoet opde paine als vooren"*.

- Art. 7 Niemand mag *"schieterende met den boge"* of met boog en pijl in de hand zijn water maken *"binnen den hove daer de doelen staen"*. Boete: 1 s.par.

- Art. 8 Niemand mag in schuttershof of schutterskamer *"openbaerelijck"* een wind laten. Boete: telkens 1 s.par.
- Art. 9 Indien iemand voor de tweede maal eenzelfde fout begaat, krijgt hij dubbele boete en zo verder tot de vierde of vijfde maal. Begaat hij nog verder dezelfde fout *omme te cleene boete*" dan zal hij *"arbitrairelijck worden ghecorrigeriet"*: een arbitraire, willekeurige straf krijgen.
- Art 10 *"Item dat niemant hem en vervoordere te seggen dat is een ramschote opde boete van een schelle par."*
- Art 11 Wanneer de *"archiers"* (schutters) op zondag of heiligdag wenssen te schieten en dat er anderen in de doelen aan het schieten zijn, dan zijn deze ertoe gehouden *"de doelen te rijmen naerdatsij hemlieden spel hebben voleijnt"*.
- Art 12 Niemand mag prijzen opstellen binnen of buiten het hof, noch de doelen *"becleeden om naer prijs te schieten"* tenzij met toestemming van koning, deken en baljuw van de Gilde op boete van 16 s.par.
- Art 13 Niemand mag gaan *"staen voor den doel"* noch handslaan *"aen contrarien pijl ofte pijlen"*, andermans pijlen gebruiken. Boete: 1 s.par.
- Art 14 Het laatste artikel. Alle boeten zullen door de deken van de Gilde worden geïnd *"bij heerlicke executie"*. Blijft de deken in gebreke, dan zullen de boeten op hem worden

verhaald. De boeten worden gelegd "*opden cant vande busse*" en daarna "*met consent*" erin gestopt.

Als slot van dit reglement volgt dan: "*naer alle welcke poincten ende articlen een Jghelicken hem sal hebben te reguleren.*"

HERNIEUWING VAN HET OCTROOI

In het jaar 1719 werd aan burgemeesters en schepenen van het Vrije gevraagd de constituties en het reglement van de Aartrijkse gilde uit 1688 andermaal goed te keuren en hernieuwing te verlenen van de "*heerlijcke handt*" om boeten, kosten en doodschuld te mogen innen. Die wettelijke toelating was "*met den langen laps van tijde commen te cesserem*". Die hernieuwing werd gevraagd om mogelijke "*quaetwillighe guldebroeders*" de kans te ontnemen daar gebruik van te maken en ook om zo "*alle moeilichheden te voorcommen*".

Op 20 mei 1719 werd dit verzoekschrift voor onderzoek gelegd in handen van de schepenen van hoofdmannen. Na hun rapport te hebben uitgebracht werd door burgemeesters en schepenen het octrooi verleend op 26 mei 1719, ondergetekend door raads-pensionaris Biesbrouck en bekleed met het "*contre seghel van saecken vanden voornoomden Lande*".

Vermelden we ten slotte nog dat in het jaar 1717, op de grote schieting door de Brugse St.-Sebastiaansgilde in het handbogenhof georganiseerd, en waaraan 93 gilden deelnamen, de Aartrijkse gilde de tweede prijs wegkaapte: een zilveren pijl.⁶

BRONNEN:

Het geheel steunt op een bundeltje dokumenten over de Aartrijkse St.-Sebastiaansgilde, bewaard in het gemeentearchief te Zedelgem onder nr. 69 bis.

- (1) J.POLLET, *Bijdragen tot de geschiedenis van Aartrijke 898-1740*, Zedelgem, 1982, p. 86.
- (2) J.POLLET, *o.c.*, p. 81 en 90.
- (3) J.POLLET, *o.c.*, p. 174.
- (4) J.POLLET, *o.c.*, p. 144-145.
- (5) B.SLEMBROUCK, *Werken, heemkundige studie*, 1955, p.205.
- (6) H.GODAR, *Histoire de la Gilde des archers de saint Sebastien de la ville de Bruges*, Brugge, 1947, p. 339.